

УДК 372.461:377.36

DOI 10.18372/2786-5487.1.15875

Трегубова Галина Миколаївна

викладач,

Фаховий коледж інженерії та управління

Національного авіаційного університету,

м. Київ, Україна

МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ МОВНОЇ І МОВЛЕННЄВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СТУДЕНТІВ ВНЗ

***Анотація.** У статті проаналізовано підходи до формування мовної і мовленнєвої компетентності студентів. Підкреслюється думка, що завдання вищої школи-готувати фахівців з високою мовленнєвою культурою.*

***Ключові слова:** мовлення, мовна компетентність, мовленнєва компетентність, комунікативність, комунікативна компетенція.*

***Annotation.** The article analyzes the approaches to the formation of language and speech competence of students. The opinion is emphasized that the task of high school is to train the professionals with the high speech culture.*

***Key words:** speech, language competence, speech competence, communicativeness, communicative competence.*

Проблема підвищення мовної і мовленнєвої компетенції майбутніх фахівців є злободенною для ВНЗ. З'являються нові спеціальності, але мовні та мовленнєві проблеми так і залишаються не вирішеними.

На нашу думку, треба переорієнтувати вивчення мовної системи на дослідження функціонування її підсистем у процесі спілкування. Майбутній фахівець повинен мати відповідну лінгвістичну підготовку і володіти вміннями і навичками працювати з текстом як основною одиницею мовлення, створювати власні висловлювання, вести документацію, яка використовується у професійній діяльності.

Важливого значення набуває процес професійної підготовки студентів, оволодіння певною спеціальністю, орієнтація на конкретні види діяльності. Особливо актуальною для фахівців з вищою освітою є мовна підготовка, адже «тільки той, хто засвоює мовну культуру в усій її багатогранності, здатен стати творцем і найповніше виразити себе як особистість у будь-якій галузі суспільної діяльності»[1].

Зважаючи на те, що мову людина опановує в процесі своєї соціологізації, то активна роль у формуванні спеціаліста відводиться ще в школі, в якій закладаються основи свідомого володіння мовою. Виходячи з цього, науковці лабораторії мови Інституту педагогіки визначають обов'язковий мінімум змісту освіти з української (рідної) мови як навчального предмета, що включає основні змістові лінії: комунікативну, лінгвістичну, культурознавчу та діяльнісну.

У вітчизняній методиці навчання української мови у вищій школі є чимало досліджень щодо вдосконалення професійної мови студентів – нефілологів: Л. Барановська, О. Бугайчук, Л. Головата, Т. Скрябіна, Н. Тоцька, В. Юкало, Я. Януш.

Головною метою навчання мови у вищій школі є розвиток і вдосконалення всебічної мовної і мовленнєвої компетенції особистості. Цю компетенцію складають свідомі та інтуїтивні знання системи мови як основи для володіння орфографічними, лексичними, граматичними нормами літературної мови. Цим питанням було присвячено праці І.О. Зимньої.

Мовлення – це мотивована діяльність. Усвідомлений мотив та нагальна потреба допомагають студентам більш активно і швидко оволодівати знаннями, набувати

мовленнєвих і комунікативних вмінь і навичок. Важливість розвитку та вдосконалення цих якостей зумовили вивчення курсу української мови як комунікативно – орієнтовану діяльність.

Комунікативність як один із провідних принципів сучасної методики характеризується інтересом до особистості студента, до його потреб, які він у своїй діяльності має задовольнити за допомогою української мови.

Вивчення української мови студентами має практичну спрямованість, воно повинно забезпечити різні форми комунікацій українською мовою як на період навчання у вищих навчальних закладах, так і після їх закінчення.

Вивчення мови з метою спілкування передбачає інший рівень формування мовної і мовленнєвої компетенції, а відповідно, в цьому випадку потрібний інший підхід до вибору мовного матеріалу, інша організація всього навчального процесу.

Мовна професійна компетенція – це сума систематизованих знань норм і правил літературної мови, за якими будуються правильні мовні конструкції та повідомлення за фахом.

Мовленнєва професійна компетенція – це система умінь і навичок використання знань під час фахового спілкування для передавання певної інформації. Грунтуючись на мовній компетенції, вона виявляється у сформованості умінь послуговування усною і писемною літературною мовою, багатством її виражальних засобів відповідно до літературних норм.

Опанувати мову – це не просто її розуміти і знати, це здатність мобілізувати набуті мовні знання для розв'язання певних комунікативних завдань за різних контекстів, ситуацій, сфер навчальної, наукової та професійної діяльності.

Отже, володіння мовою виступає багатокomпонентним, складним, комплексним поняттям, яке передбачає й індивідуальне багатство словникового запасу носія мови, і чистоту, ясність, точність, виразність, нормативність його мовлення, і розуміння нюансів значеннєвого спектра слів, і розрізнення мовних засобів за їх стилістичним забарвленням, і досконале володіння способами побудови різноструктурних речень та текстів засобами цієї мови, і знання національних особливостей формо- та словотворення й мовленнєвого етикету, а також умінь надати фонетико інтонаційної виразності своєму усному мовленню. Мовна і мовленнєва компетентність стає потужним фактором у професійній підготовці національних кадрів, бо ж представники наукової й технічної еліти народу, його найосвіченіші верстви і мають стати носіями зразкової літературної мови в обох формах її функціонування.

Професор Л. Мацько вважає, що мовна особистість проходить кілька етапів, щоразу підіймаючись на вищий рівень мовної культури.

Перший рівень – це рівень мовної правильності. Його здобувають мовною освітою, тобто вивчаючи правила користування мовою, її лексикою, граматичними формами, фонетичним ладом (виробляються орфоепічні, орфографічні та пунктуаційні навички, уміння будувати речення, користуватися ними). Цього рівня студенти мають досягати за час навчання в основній ланці середньої школи.

Другий рівень – це рівень, який має засвідчити вміння реалізовувати себе у висловленнях відповідно до власного внутрішнього стану, вміння творити себе засобами мови і виражати свою особистість. Цей рівень також має забезпечувати шкільна мовна освіта, але реально у вищій школі над ним ще треба працювати.

Третій рівень мовної особистості вчені називають рівнем насиченості мовою: мовець володіє багатством і різноманітністю мовних засобів – вільно почувається у мовній стихії, має багатий лексикон, опанував жанри і стилі. Це ідеал, якого можна досягти на вершині мовної шкільної освіти.

Четвертий рівень – рівень адекватного вибору, який характеризується вмінням на кожну мовну ситуацію відгукуватися точною мовною реакцією. Це рівень комунікативної досконалості. Він досягається в мовній освіті вищої школи. Обираючи вищий навчальний

заклад, студент переорієнтовується на такий вибір мовних засобів, який би був адекватний майбутньому фахові.

П'ятий рівень – це рівень володіння фаховою метамовою (терміносистемами, фразеологією, композиційно-жанровими формами текстотворення).

Найвищим є рівень мовного іміджу соціальних ролей (політика, державця, керівника, вченого та ін.). Усі студенти ВНЗ України повинні прагнути досягнення цих рівнів володіння українською мовою, «бо це одна з основних умов фахового становлення й зростання, успішної діяльності в обраній галузі народного господарства та в суспільному житті» [2].

Вища освіта скерована на формування фахової культури, важливими складовими якої є мовна і мовленнєва компетентність та комунікативна досконалість. Здобуття вищої освіти передбачає необхідність опанування поняттєвою сферою обраної спеціальності, вербально представленою засобами національної термінології і діловою фразеологією професійного спілкування. Мовленнєва компетентність фахівця виявляється у різних формах спілкування: усне й писемне мовлення, внутрішнє і зовнішнє, діалогічне, монологічне й полілогічне, повсякденне (побутове) і професійне, підготовлене й непідготовлене (спонтанне) тощо. Так, зокрема економісти, менеджери, працюючи з різними джерелами професійної інформації та складаючи різноманітні тексти й документи, шукають і мають віднайти нормативні та найдоцільніші мовні засоби для адекватного вираження результатів свого мислення, надання рекомендацій та пропозицій. Писемне мовлення фахівця має відповідати всім сучасним чинним нормам і, як правило, передавати знання, сприяючи переходу у переконання. Відтак, кожному студентові конче необхідно досягти високої і мисленнєвої, і загальної, і фахової, і комунікативної, і мовної, і мовленнєвої культури. Усне і писемне мовлення фахівця за змістом має бути науковим, об'єктивним, переконливим, а за формою – логічним, цивілізованим, яскравим, відповідним до чинних норм національної мови. Переконливості можна досягти завдяки бездоганному володінню насамперед мовою спеціальності, що неможливо без знання фаху та мовних норм на всіх рівнях її ієрархічної системи.

Останнім часом у лінгводидактиці особливої актуальності набувають питання про те, як унаслідок забезпечення органічного зв'язку мовної і мовленнєвої грамотності з професійною культурою студентів досягти оптимального результату, спрямованого на якісну професійну підготовку. Щодо цієї проблеми науковець Л.Волошина дотримується думки, що співвідношення загальної і професійної освіти «регулюється принципом професійної спрямованості викладання – це таке використання педагогічних засобів (змісту, форм, методів навчання), які, забезпечують засвоєння передбаченого програмами мінімуму знань, умінь та навичок, водночас сприяють розвитку ціннісного і разом з тим цілісного за характером ставлення до даної професії, формуванню професійних якостей особистості» [3].

В інформаційному суспільстві фахівець має вміти швидко сприймати будь-яку форму мовлення, схоплювати необхідну інформацію, створювати монологи, вести діалоги, керувати системою мовленнєвих комунікацій у межах своєї компетенції тощо. Від багатства словникового запасу, рівня культури мови і техніки мовлення значною мірою залежать професійна майстерність, імідж та успіх особистості.

Професійна мовленнєва комунікація відбувається в межах сфери професійної взаємодії комунікантів і може протікати в усній або письмових формах, за офіційних чи неофіційних обставин. Форми, умови спілкування, багатоаспектність професійної діяльності людей визначають варіативність форм мовленнєвої комунікації. Наприклад, від умов спілкування (офіційних – неофіційних) залежить лексико-семантичний склад мовлення: офіційне спілкування передбачає лексику офіційно-ділового стилю, неофіційне – лексику розмовного стилю.

Будь-яка професійна діяльність потребує певних мовних і мовленнєвих умінь. Уже на етапі працевлаштування необхідно вміти складати резюме, спілкуватися по телефону, писати електронні повідомлення і листи, брати участь у співбесіді, заповнювати бланки. Згодом потрібними стають уміння оформляти ділову документацію, виступати з повідомленням чи доповіддю, укладати угоди, обговорювати контракти тощо.

Комунікативна компетенція – сукупність знань про спілкування в різноманітних умовах і з різними комунікантами, а також уміння їх ефективного застосування у конкретному спілкуванні в ролі адресанта і адресата. Вона розвивається на основі усіх знань, досвіду користування не тільки рідною мовою, а й мовами інших народів, а самі мови у цьому процесі є взаємно пов'язаними і взаємодіють між собою.

Особливої ваги набуває стратегія мовної підготовки майбутніх спеціалістів, які, дбаючи про фахове зростання, кар'єру, повинні досконало володіти державною мовою, культурою ведення полеміки, дискусій, вміти грамотно й точно висловлювати своїх думки, знати мову свого фаху. Адже плекання культури мовлення – їхній обов'язок. А тому не можна миритися з тим, що фахівці з вищою освітою нерідко послуговуються суржигом (не тільки в побутовій, а й у науковій, навчальній, професійній та інших сферах), який прикро вражає і є наочним свідченням низької культури їхнього мовлення, незнання української літературної мови, її норм, невміння вільно користуватися нею у різних сферах і ситуаціях спілкування.

Отже, саме життя ставить перед вищою школою завдання – готувати для вітчизняної науки та виробництва фахівців нової генерації: висококваліфікованих, грамотних, компетентних, духовно багатих, з належним рівнем мовленнєвої культури. Ці завдання без глибокого знання державної мови не можуть бути вирішені. Проблема вивчення української мови у вищих навчальних закладах України у наш час набуває державної ваги, оскільки безпосередньо стосується підготовки майбутнього потенціалу Української держави – її інтелігенції.

Список використаних джерел

1. Рукас Т.П. Про мету та зміст курсу «Ділова українська мова» // Нові технології навчання: Науково-методичний збірник. – Вип.23. – К.: ІЗМН, 1998. – С. 204.
2. Мацько Л. Матимемо те, що зробимо: До питання формування мовної культури // Дивослово. – 2001. – № 9. – С. 3
3. Волошина Л. Особливості загальноосвітньої підготовки у професійно-технічних навчальних закладах // Професійно-технічна освіта. 2001. – № 1. – С. 23-24.
4. Онуфрієнко Т.С. Науковий стиль української мови: Навчальний посібник. К.: «Центр навчальної літератури», 2006. – 312 с.